

javne seje občinskega sveta ljubljanskega, 24. 4. 1928, ZAL, COD III/83/1927-1928, str. 315-317. — 17. Drago Stepišnik, Stanko Bloudek, Državna založba Slovenije, Ljubljana 1971, str. 83-92. — 18. Stanko Bloudek je pomagal tudi pri risanju načrtov, ki jih je izdelala pisarna mestnega stavbenika Miroslava Zupana v Ljubljani. — 19. Gre za nekakšno družabništvo oziroma povezave med Bloudkom, Zupanom in Dularjem. — 20. Boris Leskovec, Marija Bergant, Alenka Hudobivnik, Stanko Bloudek — Projektant in graditelj, Prispevek k osvetlitvi lika Stanka Bloudka, kot oblikovalca telesnokulturnih centrov, objektov in naprav — iz gradiva, ki ga hrani knjižnica VŠTK (sedaj FTK) v Ljubljani, Ljubljana 1982. Del gradiva fond Športnega kluba Ilirija sedaj hrani ZAL. — 21. Drago Stepišnik, Stanko Bloudek, Državna založba Slovenije, Ljubljana 1971, str. 83-92. — 22. ZAL, ŠK Ilirija, a.e. 40, govor. dr. Milana Dularja, častnega belgijskega konzula na otvoritvi kopališča ŠK Ilirije, 26. 5. 1929. — 23. Zimski bazen je bil zelo majhen. Dolg je bil 14 m, širok 4 m. Ljubljanci so ga imenovali tudi »koritok«. Takšen bazen seveda ni mogel rešiti težav zimskega treninga. — 24. Kakšna je vrednost tega denarja si danes ob taki inflaciji težko predstavljamo. Mogoče bi ob tem znesku navedel vstopnino za kopanje takoj ob otvoritvi bazena. Lahko bomo vsaj primerjali. Cene so bile objavljene v Jutru, 26. 5. 1929, št. 121, str. 5. Vstopnina in slačilnica (omarica) za

mladino znaša 4, za odrasle 5 din; vstopnina in kabina pa 8 din na osebo. Vsak nadaljnji kopalec plača za isto kabino 5 din. Za člane je bil seveda popust. Vstopnina in slačilnica (omarica) za mladino je znašala 3 za odrasle 4 din. Vsako prekoračeno uro je bilo treba plačati 1 din. — 25. Drago Stepišnik, Stanko Bloudek, Državna založba Slovenije, Ljubljana 1971, str. 83-92. — 26. Drago Stepišnik v svoji knjigi (glej op. 4) navaja, da je bila otvoritev junija 1929, kar je napačno. — 27. Različne informacije, različne številke. Časopisi pišejo o 1500, očividci govorijo o 2000. — 28. Slovenski list, 27. 5. 1929, št. 23, str. 2. — 29. Drago Stepišnik, Stanko Bloudek, Državna založba Slovenije, Ljubljana 1971, str. 83-92. — 30. ZAL, ŠK Ilirija, a.e. 40, govor dr. Milana Dularja, častnega belgijskega konzula na otvoritvi kopališča SK Ilirije, 26. 5. 1929. — 31. Imen skakalcev v vodo nisem mogel dobiti. — 32. Slovenski list, 27. 5. 1929, št. 23, str. 2. Gre v bistvu za povzetek članka, objavljenega v časopisu. — 33. ZAL, ŠK Ilirija, a.e. 15, 17. redni občni zbor, 14. 12. 1928, govor predsednika. — 34. Kot nam je znano, je Stanko Bloudek konstruiral tudi letala, smučarske skakalnice, kar je vse opisal Drago Stepišnik v že večkrat omenjeni knjigi. — 35. Po razgovoru s še živečimi člani tudi do 2100. — 36. Bazen je imel program, po katerem je delal. — 37. V marcu 1989 sem se pogovarjal z upravnikom kopališča, ki mi je nakazal nekaj problemov v zvezi s kopališčem.

GRAFIČNA UPODOBITEV »ZERKVENO SHEGNANJE PER SVETIM ROKU NAD LJUBLANO«

FRANCE GOLOB

Likovna upodobitev žeganja v Dravljah,¹ ki ga je narisal Vincenc Dorfmeister in je narejen v grafični tehniki litografije, nam prikazuje tedanji način življenja in praznovanja cerkvenega praznika sv. Roka. Pred opisom te grafike bomo podali kratek zgodovinski oris o kraju samem in o vzroku za to cerkveno praznovanje.

Zgodovinski oris Dravelj in praznovanje sv. Roka

V Dravljah najdene arheološke ostaline iz obdobja Rimljanov² in Gotov³ nam izpričujejo bivanje ljudi na tedanjem ozemlju. Vas Dravlje (ali Draulach,⁴ Drawlach⁵) je bilo staro kmečko naselje s še danes delno ohranjenim najstarejšim jedrom, ki je ob današnji Draveljski cesti. Prva znana omemba kraja je iz leta 1136.⁶ Dravlje pa so bile imenovane tudi v urbarju nemškega viteškega reda iz Ljubljane.⁷ Urbanistično je bilo staro jedro Dravelj primer vrstne vasi s poljsko razdelitvijo na sklenjene proge. Vas Dravlje ni imela izrazito središčne dominante, temveč je bil njen poudarek na koncu vasi s cerkvijo sv. Roka,⁸ se-

zidano v baroku. Vzrok za postavitev cerkve v Dravljah je bil v izbruhu nalezljive bolezni (»črna kuga«).

O tej nadlogi piše Janez Vajkard Valvasor v svojem življenjskem delu »Slavi vojvodine Kranjske« med drugim naslednje: »Ko je leta 1644 bila v tej vasi, v Dravljah, kuga in je v štirinajstih dneh nad sto ljudi padlo v grob, so se zaobljubili ljubljanski gospodje in draveljska soveska, da bodo sezidali cerkev sv. Roku. Kuga je takoj prenehala, tako da ni niti en človek več za to boleznijo umrl. Zidanje so še v tistem letu začeli.⁹ Tu se vsako leto zberejo na dan sv. Roka¹⁰ chehi in bratovščina mesta Ljubljana. Sprevod gre od stolnice sv. Nikolaja.«¹¹ Nadalje Valvasor omenja tudi znamenito zahvalno procesijo k sv. Roku, ki je bila leta 1683.¹² O njej navaja med drugim: »Procesija je šla od stolnice sv. Nikolaja do omenjene cerkve sv. Roka v Dravljah, pol milje nad Ljubljano. Udeležila se je vsa duhovščina, slavno deželno oblastvo, najimenitnejše plemstvo obojega spola v zelo velikem številu, deželno in drugo uradništvo, velika množica meščanov in prebivalcev ter vsi chehi s svojimi banderi; bilo jih je nekaj tisoč v veliki nenavadni pobožnosti in vsi so šli peš.«¹³

Romarski shodi k sv. Roku

Številni Ljubljčanini in okoličani so na dan sv. Roka, ki je 16. avgusta, kaj radi poleg znanih bližnjih božjepotnih poti (Dobrava, Šmarna gora) romali tudi v Dravljje. Tam so veselo praznovali žegnanje po procesiji in cerkvenem opravilu. Kasneje so procesijo obhajali skupaj z godovnim praznovanjem (tako je še danes) prvo nedeljo po godu sv. Roka.

Pri tem naj omenimo, da sta dve romarski znamenji stali od poti iz smeri od Ljubljane. Prvo znamenje, imenovano med drugim tudi »debelo znamenje«, je bilo na vogalu sedanje Celovške in Dražgoške ceste. Znamenje, ki je bilo visoko okoli 6 m, je imelo obliko širokega oglatega stebra s piramidalno streho. Obnovljeno je bilo leta 1874 na temelju starejšega znamenja iz leta 1645.¹⁴ Za obnovljeno znamenje iz leta 1874 so bili v delavnici Matije Tomca iz bližnjega Šentvida izklesani štiri kipi (moravški peščenec). Kipi so stali v nišah znamenja, in sicer v smeri proti Dravljam sv. Gregor Veliki, proti Ljubljani sv. Boštjan, proti Celovski cesti sv. Rok in proti Šentvidu kip Marije.¹⁵ Znamenje so podrli ob rekonstrukciji Celovške ceste leta 1956,¹⁶ plastike pa so se ohranile.

Drugo znamenje je bilo ob Vodnikovi cesti na zemljišču Lakotence, ob današnji hiši na Vodnikovi št. 182. Zidano znamenje je bilo visoko nekaj čez 4 m in je imelo nišo.¹⁷ V njej je bil kip sv. Roka.¹⁸ Znamenje so ob rekonstrukciji Vodnikove ceste podrli.

Božjepotne podobice sv. Roka iz Dravelj

Za romarsko pot k sv. Roku v Dravljah so bile na razpolago tudi božjepotne podobice. Romarji so jih kupovali za pobožen spomin. Hranili so jih (med drugim) v molitvenikih ali v predalih ženitovanjskih skrinj. Podobice so bile nalepljene tudi na notranji strani pokrovov teh skrinj.

V tem sestavku omenjamo štiri božjepotne podobice. Prve tri tiskane podobice so likovno skromne. Na vseh treh je upodobljen pred nevtralnimi ozadjem stoječi sv. Rok. Oblečen je v romarsko obleko. Svetnik ima v eni roki popotno palico. Z drugo si pridržuje oblačilo in s prstom kaže na kužni tvor, ki ga ima na stegnu. Ob nogi mu sedi njegov zvesti spremljevalec pes s koščkom kruha v gobcu.¹⁹ Na prvi podobici je upodobljen sv. Rok v ovalu. Podobica je iz druge polovice 19. stoletja in je velika 120 x 85 mm. Druga podobica je tiskana na rdeč prozoren papir. Poteka iz konca 19. stoletja in je velika 85 x 55 mm. Tretja podobica je iz prve polovice 19. stoletja in ima pod upodobitvijo svetnika napis: »S. ROK KTERIGA V DRAVLJAH FARE S. VIDA NAD LJUBLJANO ZHASTE.« Podobica je velika 110 x 65 mm.²⁰ Četrta božjepotna podobica je likovno bogatejša. Na njej je upodobljen sedeči sv. Rok. Oblečen je v romarsko oblačilo. V levici drži romarsko palico, z desnico pa kaže na kužni tvor, ki ga ima na desnem kolenu. Ob svetniku stoji pes s kosom kruha v gobcu. Sv. Rok se

z levo roko naslanja na del oltarne arhitekture (menzo). Na svetnikovi desnici zgoraj je v oblakih božje oko. Podobica je velika 88 x 62 mm in je iz prve polovice 19. stoletja. Narejena je v tehniki bakroreza in odtisnjena na platno.²¹

Grafična upodobitev cerkvenega žegnanja pri sv. Roku v Dravljah

Kot smo uvodoma omenili, je Cerkevno žegnanje v Dravljah upodobil Vincenc Dorfmeister. Rojen je bil na Dunaju (19. 11. 1774) in umrl v Ljubljani (7. 4. 1839). Bil je učitelj risanja na ljubljanskem liceju.²²

Dorfmeister je za svojo grafiko »Cerkveno žegnanje pri sv. Roku nad Ljubljano« uporabil risbo, ki jo je risal na današnji Pržanjski ulici v smeri proti cerkvi sv. Roka. Slikar je upodobil cerkev, mežnarijo, odprte pivnice in bližnjo okolico z žanrskimi prizori in množico romarjev. Kasneje je slikar prenesel to risbo na litografski kamen, s katerega so v tiskarni odtisnili črnbelo litografijo.²³

Velikost grafičnega lista litografije je 33 x 48 cm. Odtisnjeni prizor na tem listu pa je velik 20 x 32 cm.²⁴ Grafika je signirana z imenom slikarja in lastnika tiskarne. Pod signaturo sta napisala prizora in kraja v nemškem in slovenskem jeziku. Na listu je tudi podpis poznejšega lastnika te litografije iz leta 1897.

Na tej litografiji vidimo naslednje:

Slika I

1. Upodobljena je baročna cerkev sv. Roka z množico romarjev pri poslušanju pridige. Cerkev je bila obdana z nizkim zidom. Na cerkvenem pročelju pri glavnem vhodu v cerkev in na fasado zvonika je bila prislonjena zunanja »romarska« prižnica z nadstreškom. S te prižnice so duhovniki pridigali množici romarjev, ker je bila notranjost cerkve zaradi njihovega velikega števila premajhna, da bi lahko sprejela vse. Cerkev so kasneje obnavljali tako, da so povišali zvonik, odstranili cerkveni zid in zunanjo prižnico s strešnim nadstavkom. V bližini cerkve so odprli leta 1907 pokopališče.²⁵ Največja obnovitvena dela na cerkveni notranjščini in zunanjščini ter njeni najbližji okolici so bila opravljena v 70. in 80. letih 20. stoletja.²⁶

Slika II

2. Na litografiji je bila upodobljena mežnarija, enonadstropna stavba, ki je imela na levi strani manjši prizidek. Streha je bila krita s slamo na čop. Na pročelju mežnarije, orientiranem proti cerkvi in zunanji prižnici, je bil v višini prve etaže lesen »gank«. Ta je bil v času žegnanja, ko so bile pridige v zunanji »romarski« prižnici, nekaka loža

Grafična upodobitev »Zerkveno sheganje per svetim Roku nad Ljublano« (slika I)

za izbrane poslušalce. Da ta trditev ustreza resnici, potrjuje pričujoča Dorfmeisterova upodobitev »Žegnanja«. Slikar je na litografiji upodobil pet oseb, ki so na »ganku«.

3. Upodobljene so odprte točilnice, ki imajo poleg dvokapnih lesenih pretežno platnene piramidalne strehe. V teh pivnicah so romarji, sedeči na klopek ob dolgih mizah, praznovali s pijačo in jedajo »žegnanje«. Verjetno so postavljali te enostavne pivnice samo v času cerkvenega praznika. Po končanem prazniku pa so jih odstranili.
4. Upodobljena je dolga miza, nad katero ni strehe. Pri mizi sede levo in desno na klopek moški in ženske. Na plošči mize je posoda s hrano.
5. Ženska, ki kuha, sedi pod velikim hrastom. V desnici ima kuhlenco. Na njeni levi strani je

odprto ognjišče in dva velika lonca. Obleko ženske-kuharice sestavljajo: peča, rokavci, krilo z modrcem in predpasnik.

6. Stoječi moški, prodajalec, kaže z levico na pred seboj odprto leseno rezilo trlice za teritev lanu. Moški ima v desnici rokavico. Obleko sestavljajo: cilindar, kratek suknjič, telovnik in dolge oprijete hlače. Ob stoječem prodajalcu so na obronku livade postavljene štiri trlice za lan. Ob njih kleči mlada ženska in si ogleduje eno izmed njih. Obleko klečeče ženske sestavljajo: peča, rokavci, krilo z modrcem in predpasnik.
7. Dva jezdec, verjetno plemiča na konju.²⁷ Jezdec na desni strani kaže z jahalno palico v desnici proti cerkvi. Njegovo obleko sestavljajo: cilindar, frak, dolge hlače in verjetno nizki škornji.

Das Kirchweihfest zu St. Rochus bei Lurbach

(slika II)

Levi jezdec, kateremu zakriva desni jezdec spodnji del telesa, je oblečen enako.

8. Meščanska družina. To so mož, žena in otrok, ki so oblečeni v bidermajersko obleko. Obleko moža sestavljajo: cilinder, frak, dolge hlače in čevlji. Obleko žene sestavljajo: klobuk s širokimi obseščnimi okrajci (ki obdajajo obraz), dolga, v pasu stisnjena obleka in širok ovratnik. Meščanka ima v desnici dežnik. Obleko dečka sestavljajo: klobuk (otroški cilinder), suknjič s širokim srajčnim ovratnikom, dolge hlače in čevlji.
9. Kmečki par z vozom za dve osebi. Voz ima močno podvozje in kolesa, od katerih so prva manjša od zadnjih. Na podvozju je na močnem vzmetenju pritrjena sedežna košara za dve osebi. V košari sedi kmečki par v prazničnem oblačilu. Obleko žene sestavljajo: avba, rokavci in krilo z modrcem. Obleko moža sestavljajo: klobuk s širokimi okrajci, srajca, telovnik in hlače.

Slika III

- 10, 11. Kmečka para. Obleko mož sestavljajo: klobuk s širokimi okrajci, srajca, telovnik, ozke tesne dokolenske hlače, nogavice in visoki čevlji. Obleko žena sestavljajo: peča, rokavci, krilo z modrcem, predpasnik in obuvalo.
12. Dva berača. Moški kleči na levi nogi. V iztegnjeni desnici drži klobuk, s katerim prosi za denarne prispevke. Njegovo obleko sestavljajo: klobuk, srajca, telovnik in dokolenske hlače. V beračevi bližini sedi na tleh ženska in z izproženimi rokami prosi romarje »za ubogajme«. ²⁸ Pred seboj ima

na tleh berglo. Njeno obleko sestavljata: obleka s kratkimi rokavi in predpasnik.

13. Sedeči prodajalki in kupec. Na majhni vzpetini sedita na obronku travnika dve dekleti. Pred seboj imata košari z neznano vsebino. Ob desnem dekletu stoji moški kupec. Moški drži v levici pokrivalo, v katerega mu daje dekleta kupljeno blago, ki ga plačuje dekletu z desnico. Obleki deklet sestavljajo: peča, rokavci, krilo z modrcem in predpasnik. Obleko kupca sestavljajo: pokrivalo (ki ni klobuk), krajši suknjič, dolge široke hlače in nizki škornji. Po opisu sodeč ta obleka ni ne meščanska in ne kmečka. Verjetno je obleka moškega kupca uniforma?
14. Ženska pri kuhi. Pri odprtem ognjišču, ob katerem stojita dva velika lonca, kleči ženska z manjšim loncem v roki. Njeno obleko sestavljajo: peča, rokavci, krilo z modrcem in predpasnik.

A, slika II

Na levi strani grafike spodaj je signatura slikarja in pod njo napis v nemškem jeziku:

Signatura: aufg./enommen/ u./nd/
Lith./ographie/
v./on/ V./incenc/ Dorfmeister
Napis: Das Kirchweihfest zu St. Rochus bei Laibach

B, slika III

Na desni strani grafike spodaj je signatura tiskarja in pod njo napis v slovenskem jeziku:

(Slika III)

Signatura: ged./ruckt/ bei Ros./alia/ Eger et Comp./anie/

Napis: Zerkveno shegnanje per svetim Roku nad Ljublano

Pod tem napisom je podpis nekdanjega lastnika grafike: Pirc, učitelj, Mengeš, 1897.

Verjetno je učitelj Pirc to Dorfmeisterovo črno-belo litografijo prizora »Žegnanja« uokviril. Zato jo je samorastniško pobarval, saj mu je bila kot črno-bela grafika z vso svojo mehko modelacijo risbe premalo privlačna in izrazita. Popravlil je tudi okvirno črto grafike.

Čas nastanka litografije

Kot smo omenili, je litografija prizora »Žegnanje v Dravljah« signirana z imenom in priimkom lastnika tiskarne: Ros./alia/ Eger et Comp./anie/.

Leta 1829 umre v Ljubljani lastnik tiskarne Janez Leopold Eger, ki ga še v istem letu (to je 1829) nasledil njegova žena Rozalija.²⁹ Avtor te litografije, slikar Vincenc Dorfmeister, pa umre v Ljubljani leta 1839.³⁰ Tako je čas nastanka grafike od prevzema tiskarne po Rozaliji Eger leta 1829 do smrti slikarja Dorfmeistera leta 1839. Torej med letoma 1829 in 1839.

Ker pa je na grafiki spodaj poleg signature tudi pripis et Comp./anie/, in ker je znano, da je vodila tiskarno od leta 1829 Rozalija Eger nekaj let sama,³¹ bomo datacijo popravili. Tako je čas nastanka te litografije nekaj let po letu 1829. To je takrat, ko nova lastnica Rozalija Eger združi tiskarno s svojim sinom Francem Ksaverjem, in pripiše k svojemu priimku še /et Companie/. Tako naj bi prišlo do nastanka te črno-bele litografije med letoma 1834 in 1839.

Na koncu tega sestavka naj opozorimo na nekaj naslednjih nadrobnosti:

Na litografiji so upodobljene samo odprte pivnice in ne stojnice (»štanti«), kjer so prodajali tudi različne spominke. Verjetno je bila lokacija le-teh drugeje.

Zanimiv je tudi prikaz trgovine-kramarstva na sliki (II-6). S tega upodobljenega prizora je razvidno, da so na cerkvenem žegnanju prodajali med drugim prepotrebno orodje za domače tkalstvo — trlice za lan.

Iz grafične upodobitve je razvidno, da so poleg pi-jake prodajali tudi hrano. Tako lahko sklepamo po narisanih prizorih na slikah (II-5 in III-14), kjer so ob ognjišču narisani lonci, da so prodajali kuhano in ne pečeno hrano. Verjetno so prodajali, sodeč po prizoru na sliki (III-13), tudi sadje?

Na litografiji so zastopani vsi stanovi. To je, cerkveni in posvetni. Točneje, prikazana je socialna lestvica romarjev-obiskovalcev od berača do plemiča. Ob tem se razlikuje tudi način oblačenja. Tako imamo upodobljeno plemiško, meščansko in najštevilnejših romarjev-kmetov kmečka oblačila. Zanje ne moremo trditi, da so vsi upodobljeni v prazničnih oblačilih, čeprav je znano, da so jih v tem času imeli. Zanimivo je, da med ženskimi pokrivali prevladuje peča, saj je na celotnem prizoru litografije upodobljena sloven-

ska ženska kmečka krona »avba« samo enkrat (slika II-9).

Ravno tako nam ni znana po črno-beli kasneje nepravilno pobarvani litografiji barvna skala oblačil. Vendar to lahko določimo po ohranjenih slikah, zapiskih in posebno za kmečko nošo po knjigi akvarelov narodnih noš.³²

Naj sklenemo sestavek z besedami, ki jih je zapisal Francoz Jean Paul Brès v času ljubljanskega kongresa (1821) o tedanji ženski meščanski in kmečki noši: »da so ženske na splošno ljubke in da se nosijo tako kakor Parižanke. Vendar pa lepote iz preprostega ljudstva ostajajo rajši pri stari KRANJSKI NOŠI, ki nikakor ni brez čara.«³³

OPOMBE

1. Cerkev na Slovenskem, Letopis 1971 omenja na strani 82, da je bila ustanovljena župnija sv. Roka leta 1961. Do tedaj pa so bile Dravlje s cerkvijo sv. Roka pod župnijo Šentvid.
2. Peter Hitzinger, Mitteilungen des historischen Vereins für Krain, 1854, str. 96.
3. Marjan Slabe, Draveljska nekropola in njen delež pri preučevanju vzhodnogotskega obdobja na Slovenskem, Doktorska disertacija (tipkopis), 1977.
4. Milko Kos, Gradivo za historično topografijo Slovenije (za Kranjsko do leta 1500), Ljubljana 1975, Inštitut za občo in narodno zgodovino, SAZU, A-M, str. 123.
5. Gradivo za zgodovino Ljubljane v srednjem veku, XII. zvezek, Urbarji 1490—1527, Ljubljana 1968, str. 12.
6. Milko Kos, Gradivo... n.d., str. 123.
7. Gradivo za zgodovino Ljubljane... n.d., str. 12.
8. Matija Torkar, Življenje svetnikov in svetnic božjih, Drugi del, v Celovcu 1908, omenja med drugim na straneh 276 do 284, da se je rodil sv. Rok, ki je bil po narodnosti Francoz, leta 1295 v mestu Montpellierju kot otrok plemiških staršev. Ko je razdal svoje premoženje, je šel v Italijo, kjer je stregel kužnim bolnikom. Tudi sam je zbolel za kugo. Po legendi se je zatekel v kočjo sredi gozda. Tam naj bi mu lovski pes nosil v gobcu kose kruha. Po ozdravitvi se je vrnil iz Italije domov v Francijo. Doma so ga zaradi suma ovaduštva zaprli, kjer je v ječi umrl.
9. Johann Weichard Valvasor, Die Ehre des Hertzogthums Crain, II. Theil, Laybach—Nürnberg, Anno MDCLXXXIX, Faksimile, na strani 721 (pravilno 821), omenja, da je imela podružna cerkev sv. Roka (župna cerkev sv. Vida je bila v Šentvidu) dva oltarja: oltar sv. Roka in oltar Matere božje v nebo vzete. Naj omenimo, da so različne tudi letnice o začetku zidave cerkve sv. Roka. Valvasor v svojem življenjskem delu, Die Ehre... n.d., str. 822 navaja letnico zidave cerkve 1644. V knjigi Cerkev na Slovenskem, Letopis 1971, str. 82., pa je leto zidave 1645. Krajevni leksikon Slovenije, II. knjiga, Ljubljana 1971, navaja na strani 344, da je bila cerkev zidana leta 1646.
10. Sv. Roku, zaščitniku proti kugi, so pripisovali tudi druge odlike. Tako omenja med drugim v svoji knjigi Niko Kuret, Praznično leto Slovencev, Drugi del, Poletje, Celje 1967 na straneh 254 do 255 naslednje: Sv. Roku so se ljudje v Beli krajini priporočali za zdrave ude. Svetnik naj bi bil zavetnik vseh, ki so imeli opravke z ostrim orodjem. Tako so se na Koroškem in Štajerskem priporočale svetniku žanjice (da bi jim obvaroval roke in noge pred ostrino srpa). Nekoč so na dan sv. Roka v Dravlje vozili starke in starce iz Polja pri Ljubljani. Tam so se mu priporočali zaradi starostnih tegob.
11. Mirko Rupel, Valvasorjevo berilo, Druga izpopolnjena iz-

daja, Uredil Branko Reisp, Ljubljana 1969, str. 295-296. — 12. Mirko Rupel, Valvasorjevo... n.d., str. 295. — 13. Mirko Rupel, Valvasorjevo... n.d., str. 296. — 14. Lojze Štrumbelj, Dravljje, Iz starih korenin novo drevo, Ljubljana 1961, str. 20. — 15. Lojze Štrumbelj, Dravljje... n.d., str. 20. — 16. Lojze Štrumbelj, Dravljje... n.d., str. 21. — 17. Videza »Debelega znamenja« in znamenja na Vodnikovi cesti se avtor tega sestavka še dobro spominja. — 18. Tako kot so v obdobju od leta 1941-1945 pogostoma neupravičeno in neodgovorno uničevali kulturne spomenike s tem, da so na Slovenskem požigali razne graščine z inventarjem vred, med drugim grad Križ pri Mostah, graščina v Volčjem potoku, graščina Križ pri Moravčah, grad Zalog pri Križatah, graščina Belnek pri Drtiji, graščina Spodnji Kolvec, grad v Planini... Tudi psihično moteni neznanec je verjetno nekaj časa po letu 1945 psihično moteni neznanec razbil tudi plastiko sv. Roka in jo odvrzel v potok Pržnjec. O tem več Lojze Štrumbelj, Dravljje... n.d., str. 32. — 19. Ikonografsko je upodobljen sv. Rok v vseh slikarskih in kiparskih tehnikah z malenkostnimi različicami. Na vseh upodobitvah je svetnik oblečen v romarsko obleko s klobukom ali brez njega. Ob njem je njegov spremljevalec, pes. Ta mu stoji ali sedi ob njegovi desni ali levi nogi. Svetnik drži romarsko palico v levici ali desnici in ima kužni tvor na levi ali desni nogi. Prav tako z desnico ali levico pokazuje nanj. — 20. Vse tri podobice hrani Grafični kabinet Narodnega muzeja v Ljubljani. — 21. Gorazd Makarovič, Slovenska ljudska umetnost, sl. 544, str. 335. — 22. Enciklopedija likovnih umetnosti, 2, D-Im, Zagreb MCMLXII, Dorfmeister Vincenc, str. 81. — 23. Litografijo naredimo tako, da na zgleden litografski kamen narišemo risbo z mastno kreda ali mastnim tušem. Kasneje to risbo, ki je narisana na litografskem kamnu, po poprejšnjih grafičnih postopkih odtisnemo na papir. Več o tem, Das grosse Lexikon der Graphik, Techniken, Hinweise für Sammler, Autoren Rolf Agte..., Braunschweig, založba Westermann, 1984, str. 38, 39. — 24. Dorfmeisterovo litografijo hrani Narodna in univerzitetna knjižnica, Gradivo V., 30. — 25. Lojze Štrumbelj, Dravljje..., n.d., str. 63. — 26. Na cerkvi sv. Roka so naredili med drugim naslednja obnovitvena dela: pred cerkveno fasado in glavnim vhodom so postavili nekako novo

različico srednjeveškega pokopališkega svetilnika (glej, Lojze Štrumbelj, n.d., str. 92). Naj poudarimo, da je bila lokacija in s tem funkcija srednjeveških svetilnikov vedno farno pokopališče. O tem priča tudi to, da so v njih ob sobotah in praznikih prižigali večno luč v spomin na umrle svojce, znanec in farane. Nadalje so postavili na zunanja slopa prezbiterija štiri kamnite plastike, ki so bile v nekdanjem »debelem znamenju«. Naj na tem mestu opozorimo, da delajo nekateri naši arhitekti ob konservatorskih posegih spodrsrljaje. Tako je v našem primeru arhitekt projektiral za zaščito kamnitih plastik premajhno streho (krožni segment). Ta streha ne zaščiti plastik, ki zaradi tega *na spodnjem delu nezadržno propadajo!* Pogosti so tudi oblikovni spodrsrljaji naših arhitektov-konservatorjev pri načrtovanju novih krstilnic in pokonciljskih oltarjev. Ti so pogostoma popoln tujek v naših gotških in baročnih sakralnih notranjščinah. Posebno boleč je pogled na stene prezbiterijev, ki so oblečene do višine okenskih polic (po načrtih arhitektov) v »domač material«, marmor iz Hotavelj. To daje posebno takrat, ko je njegova barvna skala v rjavih ali rjavordečih odtenkih, vtis mesarske hladilnice! — 27. Angelos Baš, Oblačilna kultura na Slovenskem v Prešernovem času, (1. polovica 19. stoletja), Državna založba Slovenije, Ljubljana 1987, str. 144. navaja, »Meščani in plemiči so se nosili v poglavitem enako...« — 28. Žal je tudi danes pri nas v navadi prosjačenje. Tako je videl avtor tega sestavka v letu 1988 večkrat v Ljubljani na Tromostovju (v smeri proti Prešernovem spomeniku) dekle z juga Jugoslavije pri prosjačenju. »Beračica« je bila dekle, ki si je nogi skrila pod krilo, da bi s tem dala videz pohabljenosti. V naročju je držala izposojenega otroka. Z desnico je ob obrazni grimasi in čudnih glasovih »Daj novac« slepila in čustveno zavajala mimoidoče. Naj omenimo, da so ravno na jugoslovanskem jugu to žalostno »obrt« (nekateri zaradi svojega nedela) razvili do visoke strokovnosti. — 29. Slovenski biografski leksikon, n.d., str. 150. — 30. Enciklopedija likovnih umjetnosti, n.d., str. 81. — 31. Slovenski biografski leksikon, n.d., str. 150. — 32. Goldenstein F.K., Akvareli nož za Korytkovo zbirko, album, Arhiv Slovenskega etnografskega muzeja v Ljubljani. — 33. Dr. Josip Mal, Stara Ljubljana in njeni ljudje, Ljubljana 1957, str. 129.

NOŠA NA DORNAVSKIH TAPETAH

ANDREJA VRIŠER

V baročni graščini Dornava pri Ptujju se združujejo arhitektura, slikarstvo in kiparstvo v izjemno celostno umetnino. O vsaki od teh panog je bilo doslej že precej napisanega, sorazmerno malo pa o delu, ki sodi prav tako k slikarskemu izrazu tega spomenika — poslikanih tapetah. Gre za na platno naslikano dekoracijo, ki je nekoč krasila stene treh dornavskih sob. O tapetah je leta 1942 kratko poročal konservator dr. France Mesesnel v Zborniku za umetnostno zgodovino, kjer je omenil, da so v prvi od treh sob na tapetah prizori z dvorjani in dvorjankami v parkih, v

drugi značilna šinoazerija in v tretji motivi, podobni onim iz prve sobe. Zapisal je, da je slikarija v tretji sobi izdelana z manj večšo roko kot v prvi, tam pa je zasledil tudi slikarjev podpis, ki se je glasil: »Heinrich Stadler pexit 1749«.

Po drugi vojni, ko so Dornavo preuredili za namesto socialnega skrbstva, so tapete prenesli v muzej na ptujskem gradu. Ob tej priložnosti so jih v novih prostorih morali nekoliko prikojiti in zdi se, da je razvrstitev prizorov nekoliko drugačna, kot je bila nekoč; nekateri deli iz nekdanjega kompleksa pa najbrž tudi